

THE CRITICAL RECEPTION OF IOANICHIE OLTEANU'S WORKS

Delia Natalia TRIF (ANCA)

”Petru Maior” University of Târgu-Mureș

Abstract: The former poem anthology is the Tower, which consist in evoking, in everyday notations, the states of loneliness of he who dreamt „most impossible dreams”. The most popular anthology of Ioanichie Olteanu are: Tower, Sunken ballad, Ballad husband cheating, Theologian shaft tree.

Keywords: anthology, poems, dreams, Ioanichie, ballad

Lucrarea de față se încearcă a fi o radiografie a abordărilor critice referitoare la opera lui Ioanichie Olteanu. În realizarea acestui demers voi încerca să prezint o antologie a ideilor criticilor literari asupra operei lui Ioanichie Olteanu. Este vorba de cărțile posibile, neapărate la timpul lor, rămase în manuscrise sau risipite în publicații periodice niciodată culese de acolo pentru a fi așezate, protector, sub pavăza unor coperte. O asemenea „carte posibilă” a fost până acum „Tunul și alte poeme”, apărută postum, care adună pentru prima oară laolaltă, într-un singur mănunchi, versurile lui Ioanichie Olteanu.

Prețuit ca traducător, stimat ca fondator și conducător de instituții literare, autorul era una dintre figurile cunoscute ale vieții literare românești și nu i-ar fi fost greu să readucă singur la lumină propria-i poezie. Nu a făcut-o însă. Mai mult s-a străduit parcă din răspuțeri să uite remarcabila și remarcata sa creație literară din anii 1940 - 1965. Criticii literari și-au reamintit-o, în schimb, mereu și, la răstimpuri, și-au exprimat regretul „că nu a fost editată”, lăsând să plutească în jurul ei haosul unei legende.

„Ioanichie Olteanu însuși își vede poezia ca pe un mormânt, un univers infernal fiind inspirată din trăirile proprii: ...poezia mea e un mormânt, o capcană diabolică, o zare finite, un univers infernal ... e macinată de la început până la sfârșit de ironie și bătaie de joc ... e în realitate o frână o piedecă pe care mi-am pus-o mie însumi pentru a-mi stăvili tendința irezistibilă de a „face poezie”... ascunde un temperament de o excesivă și primitivă sentimentalitate, de o sinceritate emotivă patetică, de care mi-a fost rușine mie în primul rând... Urmarea a fost: *Balada înecaților*, *Bucolica* și celelalte, adică luciditatea mușcătoare care omoara poezia.

Căci poezia mare n-a fost niciodată fructul cenzurei intelectuale, ci al orgiei pasiunii, al emoției sălbatice și libere.

Dar poate că mă înșel; îmi amintesc de *Mallarme* și *Valery*, de *Lautreamont* și *Apollinaire*...”

(Dintr-o scrisoare)

Este ceea ce spune. printre primii, I. Negoșescu, unul dintre principalii ei interpreți:

„Ioanichie Olteanu a devenit, datorită refuzului de a-și aduna într-un volum versurile răspândite cu un sfert de veac în urmă prin reviste și ziare, o legendă care ascunde de fapt un adevăr istoric. Legenda unui autor și adevărul unei opere.”¹

¹ I. Negoșescu, *Lirismul purității și al eșecului*, în *Lampa lui Aladin*, București, Editura Eminescu, 1970, p. 51

O repetă apoi Victor Felea, care într-un articol aniversar², regreta că „primele sale producții, rezistente și azi la lectură și purtând însemnele unui talent surprinzător nu au fost urmate de altele.” Și continuă:

„Adeseori, noi, prietenii săi, cei alături de care a pornit la drum, ne-am rostit nedumerirea față de tăcerea sa în planul activității poetice. Nu am putut să credem că și-a abandonat vocație atât de evidentă. Unii au spus că e imposibil să nu scrie, însă nu ar vrea să publice, alții au conchis că și-a epuizat resursele intime. I-am adresat și întrebări în acest sens, dar n-am putut obține decât un surâs sau un gest al mâinii. Nu se lăsa prins în jocul destăinuirilor, nu lăsa nicio ușă deschisă către taina sa.”

Mai târziu, la dispariția sa, aceluași regret, dar și încrederii într-o viitoare redescoperire a poetului îi dă glas Ștefan Aug. Doinaș:

„...nu s-a preocupat niciodată de propria producție lirică. A scris, de altfel, destul de puțin. Dar sunt sigur că, la apariție, volumul său de poezii va stârni aceași emoție rafinată pe care ne-a provocat-o nouă acum peste 50 de ani.”³

Cornel Regman, cu același regret ca și Doinaș, afirma:

„Plecarea dintre noi a lui Ioanichie Olteanu nu semnifică nici pe departe dispariția scriitorului o dată cu a omului. Abia acum se poate întreprinde acea acțiune demult necesară de a restitui curentul viu ceea ce o discreție impusă până la armonizare a împiedicat publicarea anunțatului în epocă volumul „Turnul”, pe care, participant câștigător la concursul pentru editarea operelor scriitorilor tineri de la Fundațiile Regale, în urmă cu o jumătate de secol, autorul și publicul său zadarnic au așteptat să-l vadă apărut.”⁴

Nicolae Balotă nu va pregeta să-și exprime, nedumerirea în legătură cu tăcerea poetului, încercând să o lumineze interogativ:

„Ceea ce s-a petrecut în fapt în poezia, de în viața lui Ioanichie, a fost o bizară și îndelungată tăcere. De parcă Poezia și-ar fi înghițit Poetul. Se va putea glosa îndelung pe marginea acestei prăpăstii în care a pierit un verb poetic de o insidioasă modernitate. Împrejurări nefaste, obligând o conștiință exigentă la renunțare? Asceză a unui poet având o prea înaltă concepție despre poezie pentru ca să se creadă la înălțimea acesteia?”⁵

I. Negoșescu afirma despre poeziile lui Ioanichie Olteanu că lirismul lor pendulează între dorul, căutarea purității și eșecul acestui dor și al acestei căutări. Lunga versificare (aproape toate poemele lui Ioanichie Olteanu sunt lungi, ceea ce poate fi, încă o dată, semnul *căutării* laborioase, înăuntrul fiecărui poem în parte) intitulată *Balada insucceselor* merită prin urmare a fi analizată dintr-un atare puncte de vedere. Această confesiune monologată este relevantă mai întâi prin însăși forma ei. Într-adevăr, dacă în poezia lui Ioanichie Olteanu propensiunea spre exprimarea lirică discursivă, prozaic-sarcastică – denotând în fapt timiditatea, pudoarea de a se dezvălui a unui eu sensibil și prea candid – este aproape generală, în *Balada insucceselor* prozaismul sarcastic și discursivitatea ating limita maximă: ca și cum, formal chiar, poetul trăiește deplina conștiință a imposibilității sale de a se regăsi și mântui prin poetic.”⁶

Același critic, I. Negoșescu vorbește despre „prozaismul sarcastic sau intervențiile prozaic-sarcastice din poemele lui Ioanichie Olteanu, uneori la pragul „viziunilor”, al delirului liric propriu-zis, trădează mereu (precum în *Balada insucceselor*, la limită) îndoiala poetică a

² Victor Felea, *Ioanichie Olteanu – 60, în Steaua*, XXXIV, 1983, nr. 9, p. 15

³ Ștefan Aug. Doinaș, *Amintirea lui Ioanichie*, în *România literară*, XXX, 1997, nr. 14, p.7

⁴ Cornel Regman, *Despre câțiva „cerchiști”*, azi, în *Dinspre „Cercul literar” spre „optzeciști”*, București, Cartea Românească, 1997, p. 85, (interviu realizat de Florin Muscalu)

⁵ Nicolae Balotă, *Un poet al tăcerilor*, în *Luceafărul*, 1997, nr. 13, p. 19

⁶ I. Negoșescu, *Lirismul purității și al eșecului*, în *Lampa lui Aladin*, București, Editura Eminescu, 1970, p. 51, 53

celui căruia versurile înseși, ca modalitate în sine, i-au devenit suspecte: și, spre a nu fi „tras pe sfoară”, de poezie Ioanichie Olteanu o subminează cât și de câte ori poate. De unde și jocul între real și halucinații, în poezia sa, între autentică dezlănțuire și pastişa.”⁷

Iulian Boldea vorbește despre baladele lui Ioanichie precizând că cele mai impresionate sunt: *Balada înecaților*, *Balada soțului înșelat* și *Pățania teologului cu arborele*:

„Baladele pe care le scrie Ioanichie Olteanu (...) se disting net față de cele ale lui Ștefan Aug. Doinaș, Radu Stanca sau Dominic Stanca. Poetul utilizează aici, cu deosebit rafinament, resursele umorului negru, ale unei fantezii mereu controlate de rațiune, în care grotescul și carnavalescul se întretaie cu unele accente ale poeziei cotidianului de mai târziu.”⁸

Alt critic literar foarte renumit, Nicolae Balotă afirmă despre Ioanichie Olteanu că: „Ioanichie, este, poate, cea mai enigmatică figură din Cercul literar sibian. Dacă a fost, în acei ani ai începuturilor, o romantică a Cercului, el s-a atașat, cu o particulară maliție poetică, de exploatarea filonului său ironic. Astfel încât Radu Stanca, refuzând orice panasă, el deturna *baladescul* programat în poetica din perioada revoluționară a Cercului literar, îi întorcea pe dos măștile nobile, delactându-se - cvasidemonic – cu reversul lor. Unde l-ar fi dus aceste porniri iconoelaste, dacă... Mărturisesc că nu știu cum ar fi trebuit să continui după acest „dacă”. Ceea ce s-a petrecut de fapt în poezia, deci în viața lui Ioanichie, a fost o bizară și îndelungă tăcere.”⁹

Ioanichie Olteanu este perceput de către Ștefan Aug. Doinaș ca fiind „...serios, discret, modest, cu o rezervă de țăran ardelean înțelept, el distona un pic în cercul nostru foarte gălăgios. Era un tânăr „închis”, în jurul lui plutea un ușor aer de mister”¹⁰

În legătură cu baladele lui Ioanichie, Doinaș a scris în „*România literară*” următoarele:

„Baladele lui Ioanichie Olteanu s-au deosebit, de la început, de producțiile de același gen pe care le semnam eu și Radu Stanca. În timp ce ale noastre plăteau un tribut evident tradiției baladești german, ale lui Ioanichie se impuneau prin modernitatea lor. Nici o undă de umor sau joc verbal nu exista la noi, în timp ce la el, de la temă până la rezolvarea ei, luciditatea ironic-amuzantă a autorului se simțea imediat. *Balada soțului înșelat* și *Pățania teologului cu arborele* au făcut la timpul lor senzație.”¹¹

Același inegalabil Ștefan Aug. Doinaș își exprima opina în legătură cu poezia lui Ioanichie Olteanu: „...în poezia lui Ioanichie Olteanu întâlnim tocmai asemenea procedee care aruncă în aer vechea noastră imagine despre lirism. Această poezie va valorizată abia acum, când noile teorii asupra textelor poetice au pus în lumină procedee-multă vreme repudiate – care fac ca „misterul” poetic să-și arate măruntaiele, să fie explicabil doar cu ajutorul unor concepte care sfidează logica obișnuită”¹²

Ovid. S. Crohmălniceanu și Klaus Hutman consemnează în Cercul literar de la Sibiu, faptul că Ioanichie se distingea înainte de orice prin natura foarte aparte a poeziilor sale. Scria și el balade, dar în cu totul altă manieră decât dânsul sau Radu Stanca.

„Baladele straniului „cerchist” sunt puține la număr, dar posedă într-adevăr o puternică originalitate. [...]

⁷ Ibid

⁸ Iulian Boldea, *Ioanichie Olteanu și Cercul Literar de la Sibiu*, în *Izvoare filozofice*, tom 4, Târgu-Mureș, Editura Ardealul, 2009, p. 146

⁹ Nicolae Balotă, *Un poet al tăcerilor*, în *Luceafărul*, 1997, nr. 13, p. 19

¹⁰ Ștefan Aug. Doinaș, *Amintirea lui Ioanichie*, în *România literară*, XXX, 1997, nr. 14, p.7

¹¹ Ibid

¹² Ștefan Aug. Doinaș, *Scriitori români*, București, Editura Eminescu, 2000, p. 129 - 134

Nota cu adevărat aparte a baladelor lui Ioanichie vin din modernitatea lor pronunțată, dar acesta nu le-o dă o ascendență negermană, ci direcția vădit inovatoare în care se mișcă.

Ea întâlnește, surprinzător, tocmai linia WedeKind-Brecht, menționată înainte. Apropierile, fără să forțăm lucrurile, sunt izbitoare [...]

Angajarea politică sinceră, din convingere, distinge asemenea compuneri de altele conjuncturale, imprimă poeziilor militante ale lui Ioanichie Olteanu o naturalețe și o tresărire socială autentică, a lui Brecht, chiar dacă semnatarul lor nu-i citise baladele pe atunci, cum e foarte probabil.¹³

I. Negoțescu percepe baladele lui Ioanichie Olteanu ca fiind dezacordul dintre eu și lume, ca și o ruptură „infernă” dintre lirism și „luciditatea mușcătoare”. Ele vor reverbera până și în stilul versificației, care devine mai lască, iregulară. Un exemplu, ar fi „altă noapte la țară”, unde versul alb pare el însuși reflexul unui romantism amenințat și deromantizat de proza vieții. Astfel, în chiar turnura versurilor, începe să se strecoare deja scepticismul îndurerat al poetului, care „trăiește deplina conștiință a imposibilității sale de a se regăsi și mântui prin poetic.”¹⁴

Acea „prea vie, prea dureroasă conștiință a eșecului”¹⁵ își atinge însă dimensiunea cu adevărat „existențialistă”¹⁶ doar în cea de-a doua etapă a creației, foarte scurtă și ea. O descoperim, bunăoară, în *Balada insucceselor*, asupra căreia același I. Negoțescu stăruie cu deosebire, scoțând-o definitorie pentru „prozaismul sarcastic” spre care îndrepta poetul:

„Multe neazuri dau peste om în viață,
Îndoieli, crize și boli, spaime și greață.
Zilele noastre sunt răvășite
din belșug cu dezamăgire stropite,
chiar și plăcerile ne sunt otrăvite.
Iată de pildă eu, care nutream idealuri,
amețit sunt și beat ca o barcă pe valuri.”

Ion Horea, vărul primar al lui Ioanichie Olteanu, în *Mentorul meu literar* consemna următoarele lucruri: „Pentru mine, Ioanichie, tot ce-mi comunica din viața literară și mai cu seamă din lumea Cercului Literar de la Sibiu, până tocmai în acel an al destrămării lui, era Poetul. (...) Ioanichie mi-a trimis un pachet de cărți și o lungă scrisoare, pe care, dacă o încredințez acum tiparului, iată, după aproape șase decenii, o fac numai pentru bucuria lecturii acestor pagini, a acestei mini-introduceri în filozofie și în poezia modernă franceză, în sensul omagierii mentorului meu literar, dar și cu sentimentul că, prin propriile lui mărturisiri, dezvăluie câtva din ființa celui mai discret om pe care l-am cunoscut. (...) Astfel se încheia destinul tragic al unuia dintre cei mai originali poeți ai aceluia timp.

Ioanichie Olteanu, alături de Radu Stanca și Ștefan Aug. Doinaș, a dat baladei strălucirile rare ale modernității.¹⁷

Bibliografie

1. Balotă, Nicolae, *Labirint*, București, Editura Eminescu, 1970, p.340
2. Balotă, Nicolae, *Un poet al tăcerilor*, în *Luceafărul*, 1997, nr. 13, p. 19

¹³ Ovid. S. Crohmălniceanu și Klaus Heitman, *Cercul literar de la Sibiu*, București, Universalia, 2000, p. 152; 154; 158 - 159; 164

¹⁴ I. Negoțescu, *Lirismul purității și al eșecului*, în *Lampa lui Aladin*, București, Editura Eminescu, 1970, p. 72

¹⁵ I. Negoțescu, op. cit. p. 72

¹⁶ Vezi, de asemenea, scrisoarea către Ion Horea, care atestă, între altele, că poetul era familiarizat cu filozofia în general și cu cea „existențialistă” în special

¹⁷ Ion Horea, *Mentorul meu literar*, în *Acasă*, I, 2008, nr. 4, p. 51 - 52

3. Boldea, Iulian, *Literatura română târgu-mureșeană postbelică*, în *Tribuna*, IX, 2000, nr. 1-2-3, p. 48
4. Boldea, Iulian, *Ioanichie Olteanu și Cercul Literar de la Sibiu*, în *Izvoare filozofice*, tom 4, Târgu-Mureș, Editura Ardealul, 2009, p.139 – 149
5. Csoma, Ana, *Scriitori români mureșeni. Dicționar bibliografic*, Târgu-Mureș, Biblioteca Județeană Mureș, 2000
6. Crohmălniceanu, Ovid S; Heitmann, Klaus, *Baladele lui Ioanichie Olteanu în Cercul literar de la Sibiu*, București, Universalia, 2000, p. 152-166; *Ioanichie Olteanu traducător al lui Esenin. Alte tălmăciri*, ibidem, p. 353-354
7. Crohmălniceanu, Ovid S., Heitmann, Klaus, *Baladele lui Ioanichie Olteanu în caiete critice*, 1999, nr. 6-7, p. 40-42
8. Datcu, Iordan, Introducere la volumul *Zburătorul. Balade culte românești*, București, Minerva, 1973, p. XXVI (B.P.T., 774)
9. *Dicționar de literatură română. Scriitori, reviste, curente*, coordonator Dim. Păcurariu, București, Univers, 1979, p. 282
10. *Dicționar general al literaturii române*, IV, (L-O), București, Editura Univers enciclopedic, 2006
11. *Dicționarul scriitorilor români*, M-Q, coordonatori Mircea Zăciu, Marian Papahagi și Aurel Sasu, București, Albatros, 2001
12. Doinaș, Ștefan Aug., *Amintirea lui Ioanichie în România literară*. XXX, 1997, nr.14, p.7 Reluat parțial în comentariul *Un post modern avant lettre: Ioanichie Olteanu*, în *Scriitori români*, București, Editura Eminescu, 2000, p. 129-134
13. Doinaș, Ștefan Aug., „În Cercul literar de la Sibiu m-am născut a doua oară”, în *România literară*, XXXVIII, 2005, nr. 22, p. 16, Interviu de Mircea Iorgulescu
14. Doinaș, Ștefan Aug., *Un post modern avant la lettre: Ioanichie Olteanu*, în *Scriitori români*, București, Editura Eminescu, 2000, p. 129-134
15. Manu, Emil, *Ioanichie Olteanu și „Ceasul plantelor amare”*, în *Eseu despre generația războiului*, București, Cartea Românească, 1978, p. 15, 281, 298-300, 307-310, 381, 401
16. Horea, Ion, *Mentorul meu literar în Acasă*, I, 2008, nr. 4, p. 51-52
17. Negoșescu, I., *Glose la poezii tineri de azi*, în *Scriitori moderni*, București, Editura pentru literatură, 1996, p. 459
18. Nistor, Eugeniu, *Rânduri pentru neuitarea lui Ioanichie*, în *Izvoare filozofice*, tom 4, Târgu-Mureș, Editura Ardealul, 2009, p. 150-153
19. Poantă, Petru, *Ioanichie Olteanu, baladistul*, în *Apostrof*, VIII, 1997, nr. 4, p. 4
20. Maxim, Ion, *Trei prezențe poetice: Radu Stanca, Ștefan Aug. Doinaș, Ioanichie Olteanu*, în *Orizont*, XXI, 1970, nr. 7, p. 51-52
21. Vasilescu, Stelian, *Romember Ioanichie Olteanu*, în *Al cincilea anotimp*, Oradea, I, 1997, nr.3, p. 7